GRAĐA
ZA POVIJEST KNJIŽEVNOSTI HRVATSKE
KNJIGA XIII. 1938. GOD.

Poklon od autora.

T. MATIĆ

KAZALIŠTE U STAROM OSIJEKU

ZAGREB 1938.
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE.

Kazalište u starom Osijeku.

Napisao T. Matić

Baveći se prošlošću osječke humanističke gimnazije našao sam u arhivskim spisima spomena također o dramskim prikazivanjima u Osijeku od četvrtoga decenija osamnaestoga vijeka do godine 1844., pa iako možebiti ta građa niti u granicama toga vremena ne će biti potpuna, ipak će biti zanimljiv prilog za povijest kazališne umjetnosti u našim krajevima.

Gramatički razredi, što su ih isusovci otvorili g. 1729. u Osijeku, nijesu bili duga vijeka: poslije g. 1737. nema im više traga. To je bio ne samo prvi pokušaj, da se u Osijeku poslije izgona Turaka osnuje škola za više obrazovanje svjetovne mladeži, nego je upravo iz te škole sačuvana — barem koliko ja znam — i najstarija vijest o kazališnoj predstavi u Osijeku. Poznato je, da su u isusovačkim gimnazijama učenici pod vodstvom svojih profesora prikazivali drame s religiozno-moralnom, a i s patriotskom tendencijom, jer su isusovci u takovim prikazivanjima vidjeli jako sredstvo za izgrađivanje ne samo moralnoga nego i društvenoga odgoja mladeži. Tako su i osječki gimnazijalci godine 1735. prikazali dramu *Landelinus,* uzetu iz repertoara školskih drama isusovačkih.[1] Ista grebu, pa iz bilješke o toj predstavi doznajemo i za osnovnu joj misao: *Historia ac Annuae Collegii Zagrabiensis ab a. 1727.* veli, da je media grammatices classis 1753. prikazala »Landelinum, adolescentem probum, de pravorum sociorum actibus triumphantem«.[2]

Kad su isusovci početkom studenoga 1765. nanovo otvorili u Osijeku gramatičke razrede, već su o prvim pokladama đaci naj-

[1] *Litterae Annuae Provinciae Austriae S. J.*, rkp. u Nacionalnoj biblioteci u Beču (prema priopćenju Dra. M. Vanina D. I.).

je drama prikazivana nešto kasnije i u isusovačkoj gimnaziji u Za-

[2] Rukopisi *Historia Collegii Societatis Jesu in Monte Graeco Zagrabiae siti* (1607.—1726.) i *Historia ac Annuae Collegii Zagrabiensis ab a. 1727.* nalaze se u peštanskoj Sveučilišnoj knjižnici; vijesti o radu zagrebačke arhigimnazije i o književnom radu članova kolegija priopćio je iz tih rukopisa prof. Fancev u Starinama XXXVII. i XXXVIII. (Zagreb 1934. i 1937.)

starijega gramatičkog razreda sa svojim mlađim drugovima prikazivali dramu *Mendax adolescens correctus*. Prvi put se drama prikazivala u zadnji pokladni četvrtak (»Jovis pingui die«, i danas u Slavoniji »debeli četvrtak«), 6. veljače 1766. poslije podne, pred vojničkim odličnicima i domaćim plemstvom, a predstava se gledaocima tako svidjela, da su jednodušno tražili, neka se ponovi. Želja im se dakako ispunila, te su gimnazijalci upravo na zadnji dan poklada, 11. veljače pod večer, nanovo prikazali dramu sa istim lijepim uspjehom pred još većim brojem gledalaca.[3]

U repertoaru zagrebačke isusovačke gimnazije nalazi se već veoma rano nacionalnih sujeta: odmah prvoj actio comica, što su je đaci tek osnovane gimnazije iznijeli pred općinstvo na Brašančevo 1607., bio je predmet Poetica laudatio variarum Sclavoniae partium, a u kasnijim su se godinama u Zagrebu prikazivali: Czechus et Lechus (1702.; kasnije 1749. pod natpisom »Chechus, Lechus et Moschus«); Sissiensis victoria christianis felix, Turcis funesta (1717.); Marcus Crisinus, martyrii laurea coronatus (1718.); Felix infelicitas s. Ivani Gostomili, Croatiae regis filii (1728., 1735., 1751., 1752.); Divus Vladimirus, Podgoriae rex et martyr (1732.); Joannes Drascovichius, Illyrici vindex (1732.); Croatia theatrum virtutis Erdödianae (1733.); Gemini Croatiae heroes: Petrus et Joannes Patatichii (1737.); Thomas Nadasdius, de Turcis ad Jassenovacz victor (1763.) i dr. Prikazivalo se dakako redovno latinski, no po malo je počeo u Zagrebu i hrvatski jezik krčiti sebi put u đačke drame (prvi trag već oko polovice sedamnaestoga vijeka), a upravo u godini 1766., kada je u obnovljenoj isusovačkoj gimnaziji u Osijeku bila prva školska predstava, spominje se u zagrebačkoj gimnaziji s puno topline i ljubavi prikazivanje drame o Kiru hrvatskim jezikom: »Suprema grammatices classis in fine anni scholastici croatico sermone *Cyrum* in solium evocavit non modo populo, verum etiam nobilitate, quae copiosa affluxerat, et actionis venustatem et patrii sermonis elegantiam et inauditam suavitatem admirante.« Još i u idućim godinama prije ukinuća isusovačkoga reda prikazivalo se u zagrebačkoj gimnaziji hrvatski (Codrus 1768., Lysimachus 1768.,

[3] Diarium Missionis Essekinensis Societatis Jesu coeptum a. MDCCLXIV. (rkp. u peštanskoj Sveučilišnoj knjižnici). — Isp. Pelc, Školska drama osječkih isusovaca i franjevaca u XVIII. vijeku (Zbornik arheol. kluba Mursa, Osijek 1936., str. 23—26) i Matić, Osječka humanistička gimnazija od osnutka do god. 1848. (Rad 257., str. 23—26).

Titi clementia 1770.).[4] U repertoaru gimnazije požeškoga kolegija ima neobično malo domaćih sujeta: Ivanus eremum regno praeferens (1751.) i Illyricum Hungariae iunctum (1763.). Iako se već 1734. spominje, da su požeški gimnazijalci na Veliki četvrtak u kolegijskoj crkvi prikazivali hrvatskim jezikom Muku Spasiteljevu (Sacra tragedia), sa same školske pozornice čula se u Požegi prvi put hrvatska riječ 1765. krajem školske godine: »... syntaxis sub finem anni *Sedeciam* illyrice loquentem non sine secunda spectatorum admurmuratione undique ad rem videndam hic loci insolitam confluentium in scenam dedit.« Hrvatski se prikazivalo u požeškoj gimnaziji i u idućim godinama: 1768. jedna drama, kojoj se natpis ne spominje; 1769. Poena neglecti missae sacrificii; 1771. Avarus; 1772. Eremicola.[5]

Da li je i u Osijeku u repertoaru đačkih predstava bilo domaćih sujeta, teško je pouzdano reći, jer su nam poznati naslovi samo od dvije drame prikazivane od osječkih gimnazijalaca, no po svoj prilici ih nije bilo. Već kod predstave o pokladama 1766. izrijekom se veli u *Diarium Missionis Essek. S. J.*, da se prikazivalo njemački »ut natio illyrica in hac lingua excollatur, quod Augusta Domina nostra vult.« A da je upravo Marija Terezija željela, da nova osječka gimnazija postane rasadnica nijemstva među Hrvatima, ističe i prvi historik gimnazije, sekularizovani isusovac Antun Ustia: »Nihil Illa perinde avebat, quam ut ex occasione inductarum scholarum publicarum sermonis teutonici consuetudo quam celerrime his in locis proferretur.«[6]

Iste godine na dan osnivača isusovačkoga reda sv. Ignacija Loyolskoga, 31. srpnja 1766., bila je poslije večere »actio magistri parvae, quae paulo ante 9^{am} terminata est.« I o pokladama 1767. spominje se u osječkom isusovačkom *Diariju*, da je u gimnaziji 24. i 26. veljače pred večer bila »declamatio syntaxistarum« i »declamatio principistarum«, a u proslavu svršetka školske godine priređena je 2. rujna 1767. »declamatio poetarum et syntaxistarum in casamatis germanico idiomate tota« i sutradan »declamatio ger-

[4] Hist. Coll. S. J. in Monte Graeco i Hist. ac Annuae Coll. Zagrab. ab a. 1727. (pod dotičnim godinama); isp. također Vanino, Povijest kazališta isusovačke gimnazije u Zagrebu (Hrv. Prosvjeta III., god. 1916.) i Fancev, Iz daleke prošlosti hrvatskih gimnazija (Nastavni Vjesnik XL, str. 5—8).

[5] Matić, Isusovačke škole u Požegi (Vrela i prinosi V., str. 38—42).

[6] Historia gymnasii Essekinensis, str. 15 (rkp. u knjižnici ukinute osječke humanističke gimnazije, sada u ženskoj realnoj gimnaziji u Osijeku). Isp. i Rad 257., str. 9.

manica in iisdem casamatis principistarum et parvistarum«. *Diarium Miss. Essek. S. J.* veli, da su i na đačku deklamaciju krajem školske godine, upravo kao i pokladama, došli vojnički odličnici i sve plemstvo: »... cum Excellentissimo Generali Locumtenente tota nobilitas comparuit prout ad bacchanalisticam.« A i isusovačke *Annuae* — prema saopćenju Dra. M. Vanina D. I. — spominjući lijep uspjeh đačkih predstava u godini 1767., osobito ističu, da su đaci upravo njemačkim jezikom stekli simpatije plemstva: »spectantibus et applaudentibus cum Excellentissimo Praefecto numerosis nobilibus, quorum animos actoribus germanicum idioma conciliavit.«

Na žalost, inače ne znamo ništa točnije o tima »declamationes«, što su ih priredili osječki gimnazijalci 1767. o pokladama i krajem školske godine u rujnu. Ako uzmemo u obzir, da su u to doba kazališne predstave u isusovačkim školama u Austriji bile već carskom naredbom zabranjene s motivacijom, da se priređivanjem predstava gubi vrlo mnogo vremena i mladež odvraća od korisnijih posala (u akademskom kolegiju u Beču i u gradačkom kolegiju bile su zadnje školske predstave god. 1760.), mogli bismo posumnjati, da li se osječkima »declamationes« u god. 1767. imaju upravo razumjeti kazališne predstave. Austrijska instrukcija za više škole od g. 1764. naredila je — posve u utilitarističkom duhu prosvjetiteljskoga doba — da mjesto kazališnih igara đaci najstarijih gimnazijskih razreda krajem školske godine čitaju govore o kojem korisnom predmetu i pjesme.[7] Nemaju li se možebiti tako shvatiti i »declamationes« osječkih gimnazijalaca u godini 1767.? Mislim, da takovo shvaćanje ne bi bilo ispravno. Prije svega, u terminologiji osječkoga isusovačkog *Diarija* »declamationes« označuju svakako i kazališne predstave. Kada se o pokladama 1766. na želju publike ponovila predstava drame *Mendax adolescens correctus,* veli se za tu kazališnu reprizu u *Diariju* izrijekom »syntaxistarum d e c l a m a t i o reproducta est.« A niti pokladno vrijeme ne bi bilo nikako zgodno za priređivanje govora i deklamacija u duhu austrijske instrukcije od g. 1764. Napokon, ako i jest Osijek, kao i svi isusovački zavodi po Hrvatskoj, pripadao austrijskoj isusovačkoj provinciji, vjerovatnije je, da isusovci, koji su u Austriji morali uzmaći pred naredbama državne vlasti i ukinuti u svojim školama kazališne predstave, nijesu to učinili i u Osijeku, kamo nije dosezala

[7] Duhr, Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge im 18. Jahrhundert, München-Regensburg 1928, I. 351 i 385, II. 34.

zabrana austrijskih vlasti, nego da su staru isusovačku praksu školskih predstava u Osijeku nastavili i dalje u godini 1767., upravo kao što su radili i u zagrebačkom i požeškom kolegiju.

U zadnjim godinama isusovačkoga rada u osječkoj gimnaziji *Diar. Miss. Essek. S. J.* poslije 1767. ne spominje više đačkih actiones niti declamationes, iako njegove bilješke idu sve do 15. kolovoza 1770. i onda se opet, poslije praznine od gotovo dvije godine, nastavljaju od 1. srpnja do 20. rujna 1772. Jedino *Litterae Annuae* vele općenito, da su osječki đaci prikazivali. i god. 1770. »majora dramata«, i time potvrđuju izrijekom, da se običaj đačkih kazališnih predstava u Osijeku održao upravo do ukinuća isusovačkoga reda.

Možebiti su kazališne predstave isusovačke gimnazije potakle i osječke franjevce, da priređuju prikazivanja dramatizovanih svetačkih legenda. Franjevci su imali u Osijeku već od početka osamnaestoga vijeka (1708.) provincijski filozofsko-teološki studij, a g. 1735. je ta škola povišena na studium generale. Prva vijest o školskoj predstavi zabilježena je u *Diariju* osječkoga franjevačkog samostana[8] pod godinom 1770.: u zadnja dva pokladna četvrtka, 15. i 22. veljače, veli se da je prikazivana »a nostra utriusque classis juventute tragoedia S. Pelagiae Virginis Tarsensis et Martyris. Erectum in id opus fuit theatrum a cellarii porta deorsum«. Jer je osječka gimnazija u to doba bila još u rukama isusovačkim, »nostra utriusque classis juventus« mogu biti samo franjevački đaci filozofije i teologije.

Poslije podulje stanke osječki su franjevci o pokladama 1775., i to u debeli četvrtak i u zadnji pokladni ponedjeljak, 22. i 27. veljače, priredili opet školsku predstavu: »Tragoedia latina de s. Margarita de Cortona per studentes utriusque classis item principistas et parvistas saeculares in refectorio ad noctem (theatro ex professo ad id facto) a media 6ª vespertina per tres horas producta. Interludia erant germanico-illyrica.« To prikazivanje *Margarite Kortonske* zanima nas s više razloga. Prije svega, uz franjevačke »studentes utriusque classis« sudjeluju kod te predstave također svjetovni principisti i parvisti, t. j. učenici najnižih dvaju razreda osječke gimnazije. Poslije ukinuća isusovačkoga reda (1773.) ostali su isusovci, dakako kao svjetovni

[8] Diarium sive prothocollum venerabilis conventus S. Crucis Inventae Essekini intra muros ab a. 1686. usque ad a. 1851., ed. Bösendorfer (Starine XXXV.).

svećenici, i dalje profesori u gimnaziji, a upravljao je u to doba školom sekularizovani isusovac Josip Fischer, zadnji superior osječke misije, koji je ostao u Osijeku kao gradski župnik. Franjevci su preuzeli osječku gimnaziju tek u studenom 1778., no već prije toga je na kratko vrijeme ušao u profesorski zbor jedan franjevac: poznati slavonski gramatik fra Marijan Lanosović postao je početkom školske godine 1774./5. u osječkoj gimnaziji profesor principija i parve i služio je u tome zvanju do prosinca 1776.[9] Upravo u to doba prikazivala se u franjevačkom samostanu latinska tragedija o Margariti Kortonskoj, pa kako eto razbiramo iz bilješke franjevačkoga *Diarija,* Lanosović je svoje đake iz gimnazije, principiste i parviste, okupio, da i oni aktivno učestvuju kod prikazivanja, a razumije se, da je to mogao učiniti samo s privolom upravitelja gimnazije, nekadašnjega isusovca, kojemu je očito pravo bilo, da se osječki gimnazijalci pod vodstvom franjevaca zainteresuju za školsku dramu, kako ju je prije u toj školi njegovao isusovački red.

Osim toga, bilješka u franjevačkom *Diariju* o prikazivanju *Margarite Kortonske* prvo je i jedino svjedočanstvo, da se sa školske pozornice u Osijeku čula i hrvatska riječ, jer se izrijekom veli, da su u latinsku tragediju iz života svetičina bili upleteni njemački i h r v a t s k i interludiji. I napokon, *Margarita Kortonska* je dokaz, da su i u Slavoniji, baš kao i kod kajkavaca, počeci drame na hrvatskom jeziku u vezi sa školskom dramom. U doba prikazivanja latinske drame o Margariti Kortonskoj živio je u osječkom franjevačkom samostanu kao eksprovincijal Ivan Velikanović,[10] koji je 1780. u Osijeku štampom izdao *Prikazanje razpuštene kćeri, velike poslije pokornice, svete Margarite iz Kortone* i time otpočeo u Slavoniji niz sačuvanih duhovnih drama pisanih hrvatskim jezikom. Iako ne možemo, ne poznavajući teksta latinske drame prikazivane 1775., točnije odrediti, u kakovom je odnosu spram nje Velikanovićevo *Prikazanje razpuštene kćeri,* ipak se može pouzdano reći, da latinska tragedija o Margariti Kortonskoj, što su je đaci 1775. prikazivali u osječkom franjevačkom samostanu, u kojem je u to doba stalno živio Velikanović, i njegova hrvatska drama, što obrađuje isti sujet i štampana je 1780. u Osijeku, ne će biti nipošto dvije slučajne pojave, posve nezavisne jedna od druge. Velikanović je teološke nauke svršio u Bologni, a i kasnije je po službenim po-

[9] Historia gymnasii Essek., str. 2—4, i Starine XXXV, 65 i 71.
[10] Starine XXXV, 64.

slovima zalazio u Italiju,[11] te je ondje, u kolijevci i centru franjevačkoga reda, imao prilike upoznati duhovnu dramu, što se razvila u Italiji. Sam predmet *Prikazanja razpuštene kćeri* bio je Velikanoviću bliz, jer je u vezi s franjevačkim redom: pokajnica Margarita okajava svoj grješni život kao franjevačka trećoretkinja. Profesor P. Kolendić je utvrdio, da je *Prikazanje razpuštene kćeri* doista uzeto iz talijanske književnosti: iako to nije nigdje priznao, Velikanović je prenio k nama talijansku dramu *La prodiga figliola Margarita la Beata di Cortona, rappresentatione di Pietro Paolo Todini, sacerdote de Astri* (Roma 1665), tek je gdjegdje štošta ispustio i po koje ime promijenio. Osim toga je prof. Kolendić našao talijanski original također za Velikanovićevu *Svetu Susanu* (Budim 1783.), koja je znatno skraćena »opera sacra« Giuseppa Bernerija *La Susanna, Vergine e Martire* (Roma 1675.).[12] Za treću dramu Velikanovićevu *Sv. Terezija divica* (Osijek 1803.) veli se u natpisu, da je »za prikazu u jezik talijanski složena i u ilirički privedena«, pa ako još uzmemo u obzir, da je i Tomikovićev *Josip poznan od svoje braće* (Osijek 1791.) slobodan prijevod Metastasijeva oratorija *Giuseppe riconosciuto,*[13] nema više sumnje, da uopće početcima hrvatske franjevačke duhovne drame u Slavoniji valja tražiti vrelo u talijanskoj književnosti.

Bilješka franjevačkoga *Diarija* o prikazivanju latinske drame o Margariti Kortonskoj u godini 1775. posljednja je vijest o aktivnom učestvovanju osječkih gimnazijalaca kod priređivanja kazališnih igara.[14] Zabrana školskih predstava, što smo spomenuli da je već ranije postojala za Austriju, izdana je kasnije i za naše škole. Iz spisa osječke gimnazije ne razbiram, koje je upravo godine kod nas stala na snagu ta zabrana, no bez sumnje je postojala već neko vrijeme prije 1794., jer je zagrebačka Viša školska direkcija po odredbi Namjesničkoga vijeća, izdanoj 21. veljače 1794., u travnju iste godine naredila direktoru osječke gimnazije: »ut, cum ludi theatrales, qui universim apud juventutem scholasticam abrogati

[11] Jakošić, Scriptores Interamniae (Građa za pov. hrv. knjiž. II, 134—135).
[12] Kolendić, Velikanovićeva »Sveta Suzana« (Južni Pregled VIII.)
[13] Kolendić, Tomikovićev »Josip poznan« (Prilozi za književnost IX.)
[14] Margarita Kortonska bila je i kasnije u našim krajevima omiljela kao dramski sujet: 1840. je drama o toj svetici »ad exemplum priorum annorum et theatri Tergestini« prikazivana ponovno u kazalištu na Rijeci, no Viša školska direkcija zagrebačka je dalje prikazivanje zabranila, pozivajući se na odredbu Namjesničkoga vijeća, da se res sacrae ne smiju iznositi na pozornicu. (Protocollum intimatorum osječke gimnazije 1839./40., br. 239/167).

fuere, nihilominus iterum quibusdam in locis, uti Pestini, Albae, Vaczii et Sopronii, resuscitentur producanturque aliquando sine conscientia et cura moderatorum, nonnunquam consciis his et dirigentibus, istud vero vel ex ea ratione stantibus benignis normalibus resolutionibus tolerari non possit, quod desideria theatrorum studiosis vetitorum in ipsis excitet, cursum studiorum turbet, sumptus inutiles parentibus faciat et occasionem ad varios excessus tum praesertim aperiat, cum in absentia suorum praepositorum soli sub proprio tantum ductu scenis apparandis et actioni theatrali sunt intenti, praedictos ludos theatrales porro quoque abrogatos et juventuti scholasticae interdictos manere, huc nequaquam intellectis illis scholasticis declamationibus, quae § 157. Rationis educationis tantopere commendantur.«[15]

Osim đačkih dramskih prikazivanja vrlo malo inače znamo o kazališnim predstavama u starom Osijeku krajem osamnaestoga i početkom devetnaestoga vijeka. Nastojanjem oficirâ osječke garnizone otvoreno je 1774. u dvorišnome krilu velike vojarne u Tvrđi kazalište, u kojem su se priređivale njemačke predstave, sve dok nije u drugoj polovici devetnaestoga vijeka sagrađeno kazalište u Gornjem gradu.[16] U osječkom Gradskom muzeju sačuvan je kazališni oglas, da će njemačka glumačka družina pod direkcijom Franje Brandeisa 20. veljače 1808., uoči imendana grofice Eleonore Pejačevićeve, prikazivati kao »dreyzehnte Vorstellung in fünften Abonement« dramu »*Alane oder die Siegesfeier Alexander des Grossen,* nach Herrn von Bilderbecks *Alexander* bearbeitet von A. J. Guttenberg.« Iako nije u oglasu izrijekom rečeno mjesto prikazivanja, ne ćemo pogriješiti, ako uzmemo, da se *Alane* prikazivala u Osijeku, jer njemačka glumačka družina, koja prikazuje već »trinaestu predstavu u petom abonnementu«, i to u čast imendana grofice Pejačevićeve, jedva pristaje u drugo koje mjesto osim Osijeka. Naprotiv, mislim, da g. Pfeiffer ne će imati pravo, kad pripisuje Osijeku kazališni oglas, što je sačuvan u osječkom Gradskom muzeju, a u kojem se — također bez naznake mjesta prikazivanja — javlja, da će 14. ožujka 1816. glumačka družina pod direkcijom Josipa Bubenhofena prikazivati premijeru »*Der Kampf fürs Vaterland.* Eine ganz neue patriotische Oper in drei Aufzügen von Joseph Aloys Gleich. Die Musik vom Herrn Franz Roser.« Poznato je, da je Bubenhofen bio već od g. 1803. direktor njemačkoga kazališta u Zagrebu, a u ožujku 1813. javio je zagrebačkom magistratu, da je ugovorom s grofom Amadeom osigurao sebi i dalje kazališnu zgradu do Uskrsa 1817.[17] U zagrebačkom Gradskom muzeju je sačuvan — također bez naznake mjesta — oglas predstave Kotzebuove drame *Das Schmukkästchen oder der Weg zum Herzen,* prikazivane 24. srpnja 1816. pod Bubenhofenovom direkcijom. Tekst toga oglasa je gotovo od riječi do riječi jednak tekstu oglasa sačuvanoga u osječkom muzeju, a u oba se oglasa spominju također isti glumci, pa će se prema tome i jedan i drugi oglas ticati prikazivanja Bubenhofenove družine u Zagrebu.

Naprotiv, Osijek je izrijekom označen kao mjesto prikazivanja u kazališnom oglasu osječkoga Gradskog muzeja o predstavi Kotzebuove drame *Heinrich Reussen von Plauen oder die Belagerung von Marienburg,* koja je iznesena na pozornicu 5. siječnja 1826. pod direkcijom Antuna Heina.

Uz javne kazališne predstave znalo je biti katkada i privatnih u domovima osječkih odličnika. Gradski župnik u tvrđavi, Antun Turković, koji je poznat i kao hrvatski pisac, zabilježio je u svojem *Diariju,* da je 1. svibnja 1804. poslije podne u retfalačkom dvorcu grofova Pejačevića »apud Sigismundum Pejacsevich solemne theatrum celebratum«, ali nam na žalost nije ništa točnije rekao o toj svibanjskoj zabavi.[18]

Prve kazališne predstave, kojima sam našao spomena u *Acta directoralia* osječke gimnazije, bile su u siječnju 1828.: prikazivali su se njemački kazališni komadi *Nehmt ein Exempel* i *Onkel Adam und Nichte Eva,* za koje se izrijekom veli da su već ranije izneseni

[15] Protocolla menstrua osj. gimn., 1794, aprilis, br. 27. U spomenutom paragrafu 157. ugarsko-hrvatskoga *Ratio educationis* od g. 1777. govori se, kako su »declamationes publicae« vrlo potrebne mladeži: »cum paucis a natura sit datum, ut publicis in conventibus posito metu ad concionem dicere audeant«, pa da zato upravo valja mladež vježbati, da se priuči bez plahosti javno govoriti.

[16] Jul. Pfeiffer, Deutsches Theater in Osijek 1774—1907 (zagrebački *Morgenblatt,* božićni broj g. 1932.). — Oficiri su u to doba imali kazališne dvorane za njemačke predstave i drugdje po slavonskim gradovima. Taube izrijekom veli za Zemun: »Im Commandantenhause ist eine hübsche Bühne angelegt, auf welcher deutsche Schauspiele aufgeführt werden« (Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien, Leipzig 1777, knj. III., str. 108). Govoreći o tome, kako se njemački jezik uopće vrlo širi po Slavoniji, Taube naročito ističe, da se ne samo u Zemunu nego i u drugim mjestima prikazuju »deutsche Schauspiele« (o. c. I, 63).

[17] Laszowski, Crtice iz kazališne prošlosti grada Zagreba (Nar. Starina X, 93.)

[18] Starine XXXV, 277 (ed. Bösendorfer).

na pozornicu u Zagrebu.[19] No da su se u to doba u Osijeku u javnom kazalištu prikazivale i druge drame, osobito vjerskoga sadržaja, svjedoči opomena, koju je starija školska vlast uputila osječkom gimnazijskom direktoru u kolovozu 1829., da u buduće nipošto više ne smije dopustiti prikazivanja drama, u kojima se obrađuju vjerske teme: »Ex incidenti eo, quod mense aprili in theatro Essekinensi res sacrae ad scenicas productiones penitus adhiberi prohibitae — religiosa themata diversae quippe B. Virginis et Magdalenae situationes mimicae — exhiberi per censuram librorum et civicum magistratum admissae sint, locali huic directioni dd. 19[nae] julii a. c. summa in eo attentio commendatur, ne similes productiones in theatro publico ullo sub praetextu in futurum admittantur.«[20] U brzo zatim, u prosincu 1829., primio je direktor osječke gimnazije još i uputu, da se prije nego starija cenzurska vlast pregleda i odobri popis drama, koje će se prikazivati u osječkom kazalištu, ne smije dopustiti, da se prikazuje ikoja druga drama osim onih, za koje kazališni direktor dokaže da su već najmanje dva puta s odobrenjem prikazivane u Beču, Budimu ili Pešti: »Relate ad drammata in theatro Essekinensi producenda locali huic directioni committitur, ut ante revisum altiori loco catalogum nullum dramma produci admittat, quam quod Viennae, Budae aut Pestini minimum bis cum adprobatione productum fuisse idem theatri director authentice probaverit.«[21]

Od toga se doba po protokolima osječke gimnazije kroz cio jedan decenij, sve do g. 1840., prilično može pratiti rad putničkih glumačkih družina, što su dolazile u Osijek. Gimnazijski je direktor kao lokalni cenzor redovno slao na reviziju starijoj cenzurskoj vlasti popise »drammatum in Essekinensi theatro successive producendorum«. Samih tih popisa, na žalost, nema u gimnazijskim spisima, a u *Acta directoralia* zabilježen je tek katkada po koji natpis dramâ, što ih je cenzura zabranila, tako da iz direktorskih spisa nešto doznajemo o dramama, koje se nijesu smjele iznijeti na pozornicu, a upravo ništa se ne kaže, koje su se drame u osječkom kazalištu zbilja prikazivale. No niti mršave bilješke o zabranjenim dramama nijesu na odmet: iz njih razbiramo, da su putničke glumačke družine, što su dolazile u Osijek, bez izuzetka prikazivale njemački, a osim toga natpisi zabranjenih drama daju ipak neku, iako blijedu sliku, što su direktori osječkoga kazališta birali za svoj repertoar.

19 Acta directoralia 1830, sept., br. 8. *Nehmt ein Exempel daran* je napisao glumac K. Töpfer, a komad *Onkel Adam und Nichte Eva* je možebiti identičan s komedijom spisateljice i glumice Ch. Birch-Pfeifferove *Eine deutsche Pariserin oder Onkel und Nichte* (isp. Schneider, Deutsches Titelbuch, Berlin 1927). Tome ne smeta, što je u Schneidera uz prvu komediju zabilježena god. 1830., a uz drugu pače 1865., jer se godine bilježe po štampanim izdanjima, a prikazivale su se komedije već ranije. Tako je na pr. uz komediju Ch. Birch-Pfeifferove *Hinko oder König und Freiknecht* zabilježena tek godina izdanja 1880. (kada je autorica davno bila mrtva, † 1868.), a zna se, da je ta komedija bila već 1829. izrađena prema romanu L. Storcha *Freiknecht* (Krüger, Deutsches Literatur-Lexikon, München 1914, s. v. Birch-Pfeiffer) i da se u četvrtom deceniju 19. vijeka prikazivala već i u našim krajevima (1838. u Varaždinu i Osijeku; isp. dotične *Theaterjournale* u zagreb. Sveuč. knjižnici).

20 Acta directoralia 1829, aug., br. 2.

21 Acta directoralia 1829, dec., br. 2.

Kada su se otpremali cenzuri na odobrenje popisi drama, koje su se imale prikazivati, redovno je u *Acta directoralia* zabilježeno ime direktora putničke glumačke družine, koja je došla da Osječane zabavi svojom umjetnošću. Kad bi minuo kalendarski mjesec, bila je gimnazijskom direktoru dužnost da pošalje starijoj cenzurskoj vlasti u dva egzemplara kazališne oglase (schedas annuntiatorias) svih drama, što ih je glumačka družina u tom mjesecu prikazivala, a direktor bi otpremajući te oglase redovno zabilježio njihov broj, pa kad već ne znamo, koje su se drame prikazivale, ipak barem dobrim dijelom doznajemo, koliko je kazališnih predstava koja glumačka družina priredila u Osijeku.

Prvi osječki kazališni direktor, kojemu se u to doba u gimnazijskom arhivu spominje ime, bio je Georg Mayer, a prikazivao je sa svojim glumcima u zimskoj sezoni 1829./30. U studenom 1829. poslao je gimnazijski direktor na reviziju repertoar njegove glumačke družine, a u siječnju je stiglo odobrenje za sve predložene drame, izuzevši dvije: *Die Schwester von Saint-Jeanviere* i *Die Kreutzfahrer*.[22] Te zabranjene drame trebalo je da gimnazijski direktor »a scenica productione arceat eatenusque civicum etiam magistratum edoceat«.[23]

I u zimi 1830./31. imao je Osijek kazališnu družinu, no ime joj se ne spominje, a da je uopće postojala, znamo samo po tome, što je Viša školska direkcija zagrebačka, kad se još niti potkraj veljače kazališni repertoar nije vratio iz Pešte s revizije, prema starom, već spomenutom propisu uputila 25. veljače direktora osječke gimnazije, da smije dopustiti samo prikazivanje onih drama,

22 Možebiti Kotzebuovi *Die Kreuzfahrer von Nicäa.*

23 Acta dir. 1830, jan., br. 5.

za koje kazališni direktor dokaže, da su barem dva puta s odobrenjem prikazane u Beču, Pešti ili Budimu.[24]

U sezoni 1831./32. čini se da osječka kazališna družina nije bila osobite sreće. U studenom 1831. poslao je gimnazijski direktor na reviziju njezin repertoar »recentiora drammata continens«, no odobrenje nije bilo stiglo niti do travnja 1832. Glumci su svakako prikazivali samo stare, već odobrene drame bečkoga, budimskoga i peštanskoga repertoara, a jedino za ožujak 1832. znamo, da su u tom mjesecu priredili šesnaest predstava. Krajem svibnja se družina razišla.[25]

Kazališni direktor Fridrik Goldheim je za sezonu 1832./33. još u ljetu 1832. predao direktoru gimnazije repertoar, da ga pošalje na reviziju, pa je već 3. kolovoza poslan Višoj školskoj direkciji u Zagreb »catalogus drammata hic Essekini a mense octobri per directorem theatri Fridericum Goldheim producenda continens«. Viša školska direkcija je taj popis 15. kolovoza poslala Namjesničkom vijeću, gdje je ostao na cenzuri sve do početka studenoga, i napokon je dopušteno bilo prikazivanje svih predloženih drama »demptis rubro subductis«. Koje su drame bile crvenim označene, nigdje se ne spominje.[26] Bit će da se još Goldheimove glumačke družine tiče i odredba, kojom je Namjesničko vijeće 30. travnja 1833. na osnovi »submissarum dicasteriali superinspectioni producta in Essekiensi theatro mense martio a. c. drammata designantium schedarum impressarum« zabranilo prikazivanje drame *Der Mohrenkönig oder Grausamkeit sprengt Sklavenketten*.[27] U lipnju 1833. nije u Osijeku više bilo kazališta.[28]

U zimskoj sezoni 1833./34. bit će da je direktor osječke glumačke družine bio Josip Sellner, iako se u spisima njegovo ime spominje tek u ožujku 1834., kada je Viša školska direkcija zagrebačka vratila direktoru osječke gimnazije »consignationem drammatum Josephi Sellner theatri directoris in theatro Essekinensi produci coeptorum a foro altiori revisam« s napomenom, da se sve drame mogu prikazivati »demtis rubra cerusa subsignatis«.[29] Za Sellnera se poslije toga još samo izrijekom napominje, da je u ožujku 1834.

[24] Acta dir. 1831, apr., br. 26.
[25] Acta dir. 1831/2, br. 39 i 55.
[26] Acta dir. 1831/2, br. 78. Protoc. intimatorum 1832/3, br. 770—13.
[27] Protoc. intim. 1832/3, br. 346—48.
[28] Acta dir. 1832/3, br. 97.
[29] Acta dir. 1833/4, br. 69.

sa svojom družinom priredio devet predstava,[30] a kako rekoh, bit će da je Sellnerova bila i bezimena družina, za koju je zabilježeno da je u studenom i prosincu 1833. priredila po sedamnaest predstava, a u veljači 1834. jedanaest (za siječanj nijesam našao podataka).[31]

Još dok je Sellner sa svojim glumcima bio u Osijeku, gradski magistrat i vojničke vlasti već su bili prihvatili ponudu Josipa Kurta iz Pečuha, da sa svojom glumačkom družinom dođe u Osijek. Početkom ožujka je gimnazijski direktor poslao starijoj vlasti »Josephi Kurt, theatri directoris pro nunc Quinque-Ecclesiensis, ast post Pascha c. a. hic ludere volentis et per localem magistratum militaresque superiores assumti, catalogum altiori censurae pro gratiosa revisione quo ocius submittendum...«[32] Kurt je već u ožujku priredio jednu kazališnu predstavu, a ostao je u Osijeku do zadnjih dana svibnja, te je gimnazijski direktor za svibanj poslao Višoj školskoj direkciji petnaest »schedas theatrales hoc mense a 1ª usque ad 26am hic censuratas typisque excusas ac productas.«[33]

Preko ljeta 1834. nije dakako bilo u Osijeku glumačke družine, a u jesen je opet došao sa svojim glumcima stari osječki znanac Fridrik Goldheim. Već početkom rujna poslan je Višoj školskoj direkciji »catalogus drammatum Friderici Goldheim, theatri Essekinensis a. 1834./5. directoris«,[34] no prošlo je i pô godine, a odobrenje cenzure nikako da stigne, pa je zato početkom travnja 1835. gimnazijski direktor na urgenciju glumaca požurio Višu školsku direkciju zagrebačku, da mu pošalje »catalogum operum theatralium mense adhuc septembri a. p. Excelso Concilio Locumtenentiali Regio pro gratiosa revisione substratum, jam ibidem revisum ac remissum.«[35] Uza sve to je Goldheimova glumačka družina u Osijeku marljivo radila pa je na pr. u prosincu 1834. priredila osamnaest predstava, a u travnju 1835. šesnaest.[36] Za deset predstava, što su u Osijeku prikazane od 2. do 13. svibnja 1835., veli se da su priređene pod direkcijom Josipa Sluke, a po arhivskim spisima ne bih znao reći, kada je upravo Sluka zamijenio Goldheima.[37]

[30] Acta dir. 1833/4, br. 70.
[31] Acta dir. 1833/4, br. 15, 27 i 58.
[32] Acta dir. 1833/4, br. 58.
[33] Acta dir. 1833/4, br. 70 i 99.
[34] Acta dir. 1833/4, br. 155.
[35] Acta dir. 1834/5, br. 114.
[36] Acta dir. 1834/5, br. 37 i 121.
[37] Acta dir. 1834/5, br. 140.

Iz bilježaka rasutih po *Acta directoralia*[38] proizlazi, da od lipnja 1835. do veljače 1836. u Osijeku nije bilo glumaca, a u ožujku 1836. priređene su tri predstave, no nije rečeno, od koje glumačke družine.[39] Poslije toga se opet za vrijeme od svibnja do kolovoza 1836. izrijekom veli, da u Osijeku nema glumaca.

U to doba, kad u osječkom kazalištu nijesu niti priređivane predstave, Viša školska direkcija je priopćila 31. siječnja 1836. direktoru osječke gimnazije, da se zabranjuje štampanje i prikazivanje rukopisne drame *Das schwarze Kreutz auf Medvedgrad*.[40] Dramu je napisao direktor zagrebačkoga gradskog kazališta J. Schweigert, rodom iz Češke, koji je i u svojoj njemačkoj drami *Magdalenengrotte bei Ogulin* iznio na pozornicu domaći predmet. U drami *Das schwarze Kreutz auf Medvedgrad* imao je narodni guslar da na pozornici hrvatski otpjeva junačku pjesmu *Tužno pjeva vitez u planini* (cf. Deželić u djelu *Nagl-Zeidler-Castle, Deutsch-österreichische Literaturgeschichte,* II/1, 1073). Ne bih znao reći, da li je cenzurska zabrana od g. 1836. toj Schweigertovoj drami za uvijek zatvorila vrata osječkoga kazališta ili je kasnije možebiti ipak prikazivana.

Pod jesen 1836. otpočela je u Osijeku rad glumačka družina Karla Slavika. Ovaj put je i cenzura nešto brža bila, tako da je Viša školska direkcija već 27. studenoga vratila direktoru osječke gimnazije »consignationem drammatum in publico Essekinensi theatro a 1ª septembris a. c. producendorum« sa stereotipnim rješenjem da se smiju prikazivati sve drame, što nijesu crvenim podvučene.[41] Slavikova družina počela je svoj rad 11. rujna 1836. i priredila je u rujnu deset predstava, u studenom devetnaest (za listopad nijesam našao ništa zabilježeno), u prosincu osamnaest, zatim u veljači 1837. šesnaest (za siječanj ne nalazim bilješke) i napokon u ožujku samo osam, jer je već 18. ožujka završila prikazivanje u osječkom kazalištu.[42] O repertoaru Slavikovu sačuvala nam se jedna vijest: kazališni oglas u Gradskom muzeju u Osijeku veli, da se pod Slavikovom direkcijom 22. veljače 1837. u Generalathausu u korist sirotinjskome fondu prikazivao *Armuth und Edelsinn, Lustspiel in 5 Akten*.[43] Još iste godine potkraj ožujka, i to počevši od Uskrsnoga ponedjeljka (27. III.) pa do kraja mjeseca, priređene su u Osijeku tri predstave pod direkcijom Huga Nitscha, o kojem dalje nema spomena.[44]

[38] Acta dir. 1834/5, br. 157, 190, 206; 1835/6, br. 2, 13, 25, 38, 46.
[39] Acta dir. 1835/6, br. 60.
[40] Acta dir. 1835/6, br. 40, i Prot. intim. 1835/6, br. 623/18.
[41] Acta dir. 1836/7, br. 21.
[42] Acta dir. 1835/6, br. 151; 1836/7, br. 18, 33, 63 i 82.

U zimi 1837./38. prikazivala je u osječkom kazalištu družina Alberta Steina. Početkom listopada je gimnazijski direktor poslao u Zagreb na cenzuru »ab Alberto Stein, hujus theatri directore, conscripta drammata... pro hoc semestri in locali theatro producenda«, a kad je Viša školska direkcija krajem prosinca vratila popis »producendorum decurrente hieme in publico Essekiensi theatro frustorum theatralium«, naročito je preko gimnazijskoga direktora opomenula direktora Steina »ut quodlibet frustum ante publicam productionem Praeattactae Paternitati Vestrae (t. j. franjevcu, gimnazijskom direktoru) fine revisionis praesentet et ut imposterum in similibus consignationibus juxta normales ordines de quolibet frusto rite adnotetur, an illud Viennae vel Pestini publice jam productum sit.«[45]

Cenzura čini se da je po malo postajala sve opreznija i sumnjičavija. Kad je Viša školska direkcija u studenom 1838. vratila direktoru osječke gimnazije »catalogum dramatum anno militari 1838./9. in publico Essekinensi theatro sub directione Godefridi Lange producendorum per extensum revisum«, osobito je upozorila direktora gimnazije »ut exceptis manuscriptis eadem universa ad productionem libere admittat, haec autem praevie revideat, num expressiones aliquae nefors ante productionem castigari oporteat.«[46]

Šaptalac Langeove glumačke družine, Eduard Karlo Korn, izdao je za Novu godinu 1839. *Theater-Journal für das Jahr 1839. Allen Freunden und Gönnern der Kunst gewidmet* (štampano u Osijeku u poznatoj štampariji M. A. Diwalda), pa iz te sitne prigodne publikacije, od koje se po jedan egzemplar sačuvao u osječkom Gradskom muzeju i u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici, doznajemo o radu Langeovih glumaca u Osijeku potkraj godine 1838. više nego o ma kojoj starijoj osječkoj kazališnoj družini. Glumački personal sastojao se od osam glumaca (zajedno s direktorom) i osam glu-

[43] To je jamačno Kotzebuov *Armut und Edelsinn* od g. 1795., iako Schneider o. c. pod istom godinom i istim natpisom spominje također veselu igru J. F. E. Albrechta.
[44] Acta dir. 1836/7, br. 82.
[45] Acta dir. 1837/8, br. 28; Prot. intim. 1837/8, br. 1068/21.
[46] Acta dir. 1838/9, br. 10; Prot. intim. 1838/9, br. 1019/76.

mica, koje su, sudeći po prezimenu, sve osim jedne bile supruge ili kćeri Langeovih glumaca i šaptaoca, a za dječje uloge se spominje petero djece, dakako sve bez izuzetka iz tih glumačkih obitelji.[47] Sezona se otvorila 25. listopada 1838. prologom i prikazivanjem noviteta *Capriciosa.* Prikazivalo se redovno nedjeljom, utorkom, četvrtkom i subotom, katkada i srijedom, a samo jednoć bila je predstava i u petak, i to 21. prosinca, kada se završio rad Langeove družine prije Božića. Od početka sezone do božićnih ferija bilo je svega 37 predstava, i samo je jedan novitet, *Griseldis,* prikazivan »auf Verlangen« dva puta, a inače se nije nijedna predstava ponovila, tako da je Langeova družina do Božića iznijela na pozornicu 36 kazališnih komada, a od toga je bilo šest noviteta.[48] U dva maha se spominje, da se uz predstavu davao i balet *(Der Quäcker* i jedan balet bez naznake natpisa). U Langeovu repertoaru nema klasičnih djela niti njemačke niti druge koje svjetske književnosti, nego je repertoar ispunjen kazališnim komadima pisanim za šire krugove kazališne publike, ponajpače u stilu kazalištâ u tadanjim bečkim predgrađima (Theater an der Wien, in der Leopoldstadt, in der Josefstadt). Osječki *Theater-Journal für das Jahr 1839* donosi samo natpise prikazivanih drama bez naznake pisaca,[49] a svaki put

[47] U »Darstellendes Personal« spominju se alfabetskim redom glumci: Bretsch, Grabov, Hubatschek, Korompai, direktor Lange, Lang, Meissner i Strasser, a glumice su bile: Dlle Adamberger, Mad. Bretsch, Mad. Hubatschek, Dlle Hubatschek, Mad. Korn, Dlle Korn, Mad. Korompai i Mad. Lang. Dječje uloge su igrali: Ida Bretsch, Betti i Netti Hubatschek, Ludmilla Korn i Eugen Lange. Osim glumaca i šaptaoca bio je u Langeovoj družini još i Theatermeister, zatim jedna ženska, koja je vršila službu kao »Zettelträger und Requisiteur«, pa jedan »Sperrsitz-Aufschliesser« i jedna »Billeteurin«.

[48] Ispred popisa prikazanih kazališnih komada izrijekom se veli, da je bilo »darunter 6 neu aufgeführte, sämmtlich mit * bezeichnet«, no u samom popisu samo su četiri komada (Capriciosa, Griseldis, Pariser Taugenichts, Hutmacher und Strumpfwirker) označena zvjezdicom.

[49] U listopadu 1838. prikazavala je Langeova družina: Capriciosa, Griseldis (F. Halm), Peter v. Szapáry (Ch. Birch-Pfeiffer), Freien nach Vorschrift (K. Töpfer); u studenom: Nagerl und Handschuh (J. Nestroy), Heirat aus Vernunft, Lumpaci Vagabundus (J. Nestroy), Wahn und Wahnsinn, Hotel de Wiburg, Hinko der Freiknecht (Ch. Birch-Pfeiffer), Entführung auf dem Maskenball, Müller und sein Kind (E. Raupach), Bellas Flucht, Brautschau, Böse Krollo, Herr Josef und Frau Baberl (Schikaneder; prvobitni natpis: Der Fleischhauer von Ödenburg), Parteiwut (F. W. Ziegler), Er mengt sich in alles (J. F. Jünger), Galeerensklaven, Teufelstein bei Mödling (K. F. Hensler), Griseldis (F. Halm), Pariser Taugenichts (K. Töpfer); u prosincu: Rotmantel, Hutmacher und Strumpfwirker (F. Hopp), Rehbock (A. Kotzebue), Pfefferrösel (Ch. Birch-Pfeiffer), Preciosa (P. A. Wolf po Cervantesu), Zitherschläger und das Gaugericht, Liebe kann alles (F. Holbein), Belisar (Schneider o. c. pozna prije g. 1838. četiri drame toga imena, kojima su autori: J. J. Nunn, H. K. Trautzschen, E. Schenk, G. Frank), Mann meiner Frau, Isidor und Olga (E. Raupach), Falsche Catalani

nije niti moguće utvrditi ime piščevo, jer su pisci, radeći bez osobitih literarnih pretenzija za kazališta namijenjena široj publici, napisali često na stotine kazališnih komada, koji se dakako svi ne registriraju u literarnim historijama, pače niti u djelima leksičkoga karaktera, a često su takove drame uopće ostale u rukopisu, pa se upravo iz uputa, što ih je zagrebačka Viša školska direkcija poslije revizije repertoara Langeove glumačke družine poslala direktoru osječke gimnazije, vidi, da je i u Langeovu repertoaru bilo komada, koji su se prikazivali po rukopisima, tako da je gimnazijskom direktoru — kako smo već spomenuli — izrijekom bilo naređeno, da u takovim slučajevima svaki put rukopis pregleda i pripazi »num expressiones aliquae nefors ante productionem castigari oporteat.«[50]

Iduće zimske sezone 1839./40. nema u gimnazijskim spisima spomena, da je u osječkom kazalištu koja glumačka družina priređivala predstave, pa je to valjda potaklo kadete pukovnije nadvojvode Leopolda, da u proljeće 1840. priredе nekoliko kazališnih predstava za odličnije osječko općinstvo. Dakako, niti te predstave nijesu se smjele prirediti bez znanja lokalnoga cenzora. I tako je direktor gimnazije 20. ožujka 1840. poslao u Zagreb Višoj školskoj direkciji »aliquot schedas theatrales, ubi saltem a dnis. cadetiis i. legionis principis Leopoldi aliquae scenae pro distractione nobilioris publici extraordinarie producebantur.«[51]

U gimnazijskim spisima prije 1848. našao sam još samo vijest o zimskoj kazališnoj sezoni 1843./44.: 20. III. 1844. vratila je Viša školska direkcija osječkom gimnazijskom direktoru popis »dramatum in theatro civico Essekiensi decurrente hieme producendorum«. I to je sve, što se spominje o toj bezimenoj glumačkoj družini.[52]

*

Od prve isusovačke školske predstave g. 1735., koja je bila, po našem sadašnjem znanju, poslije izgona Turaka uopće prva kazališna predstava u starom Osijeku, mogli smo na osnovi arhivske

(Bäuerle), Landsturm in Tirol, Salamons Urteil (Stegmeyer), Gasthaus zur goldenen Sonne, Giftmischerin. — Dani od 22. do 25. prosinca inkluzivno označeni su u *Theater-Journalu* kao »Norma«, jer se radi božićnih blagdana nije prikazivalo. — Uz natpise drama dodao sam u zgradama imena autorâ, koliko sam ih mogao konstatovati (ponajpače po Schneideru o. c. i po Nagl-Zeidler-Castle, Deutsch-österreichische Literaturgeschichte, II. Bd., Wien 1914).

[50] Prot. intim. 1838./9., br. 1019/76.

[51] Acta dir. 1839./40., br. 7/116; Prot. intim. 1839./40., br. 71/163.

[52] Prot. intim. 1844., br. 243.

građe utvrditi niz školskih predstava osječke isusovačke gimnazije, prikazivanih u četvrtom deceniju osamnaestoga stoljeća bez sumnje još latinskim jezikom, a kasnije (od 1766. dalje) njemačkim. Po vremenu i po karakteru svojem na isusovačke školske predstave nadovezuju se dramatizovane svetačke legende, što su u osmom deceniju osamnaestoga vijeka prikazivane latinskim jezikom u osječkom franjevačkom samostanu od njihovih slušalaca filozofije i teologije, jednom i uz sudjelovnje osječkih gimnazijalaca. U interludijima jednoga takovog franjevačkog dramskog prikazivanja sačuvao se iz g. 1775. prvi spomen hrvatskoga jezika u osječkim kazališnim predstavama, a i počeci hrvatske duhovne drame u Slavoniji bez sumnje su u vezi s tim đačkim predstavama priređivanim u osječkom franjevačkom samostanu.

U to doba postoji već i javno kazalište u osječkoj Tvrđi, dakako njemačko, a usto bit će da je i poslije zabrane školskih predstava, od kraja osamnaestoga vijeka dalje, u Osijeku katkada bilo privatnih dramskih prikazivanja, no sačuvala se samo jedna vijest o takovoj kazališnoj predstavi, priređenoj u dvoru grofa S. Pejačevića u Retfali (1804.). Nekoliko kazališnih oglasa iz prvih decenija devetnaestoga vijeka jedini su svjedoci života osječke Talije u to doba, a tek krajem trećega decenija nalazimo u spisima direktora osječke gimnazije, koji je u to doba bio također cenzor knjiga i kazališnih predstava, obilnijih vijesti o radu njemačkih putničkih glumačkih družina u osječkom javnom kazalištu, i to prvi put g. 1828., pa se od toga doba kroz jedan decenij i pô može dosta dobro pratiti, koje su glumačke družine prikazivale u osječkom kazalištu, a ponešto doznajemo, i koliko su prikazivale, no najmanje, na žalost, znamo o dramama njihova repertoara.

Osječko njemačko kazalište živjelo je sve do početka našega vijeka, a nema sumnje da bi se za novije doba na osnovi obilnije sačuvane građe mogla nacrtati pouzdanija i življa slika života kazališne umjetnosti u Osijeku. Već *Theater-Almanach von Essegg zum neuen Jahr 1848*, što je sačuvan u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici, pokazuje spram svojega druga iz g. 1839. znatan napredak i u pogledu glumačkoga personala i u pogledu repertoara, u kojem — uz lakrdiju (Posse), vaudeville, melodram i Zauberspiel — vidimo već i djela Schillerovih i Grillparzerovih.